

PAPER DETAILS

TITLE: KADIZÂDELİLERİN DİN VE AHLÂK ANLAYISINI YANSITAN BİR ESER: SEYYİDÎ'NİN
SIFÂ-I KULÛB'U

AUTHORS: Mücahit KAÇAR

PAGES: 77-96

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/491774>

**KADIZÂDELİLERİN DİN VE AHLÂK ANLAYIŞINI
YANSITAN BİR ESER: SEYYİDÎ'NİN *ŞİFÂ'-İ KULÛB'*U**
*A BOOK THAT REFLECTS UNDERSTANDING OF RELIGION AND
ETHICS OF THE FANS OF THE KADIZÂDE:
SAYYİDÎ'S SHİFÂ-İ KULÛB*

Doç. Dr. Mücahit KAÇAR
Amasya Üniversitesi
mukac80@gmail.com

Özet

Türk edebiyatında kaleme alınmış eserler içinde ahlâk kitaplarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu kitaplarda, hem genel inanç esasları ve ibadetler hakkında bilgi verilir hem de güzel ahlâk hakkında tavsiyeler sunulur. Türk edebiyatında bu konuda yazılmış eserlerden birisi de Seyyidî'nin *Şifâ-i Kulûb*'udur. Seyyidî, 17. yüzyılda yaşayan bir Osmanlı âlimi ve şâiridir. Bu eserini yazmadan önce *Manzûme-i Akâid* isimli manzum bir eser kaleme almış ve daha sonra aynı konuları mensur olarak yeniden yazmıştır. Seyyidî, *Şifâ-i Kulûb* ismini verdiği bu eserinde *Manzûme-i Akâid* isimli eserinden de alıntılar yapmıştır. *Şifâ-i Kulûb*'un şimdilik İstanbul, Konya ve Çorum kütüphanelerinde olmak üzere üç nüshası bilinmektedir. Bu eserde, güzel ahlâka dair bilgiler 92 bölüm hâlinde aktarılmaktadır. Seyyidî, bu eserindeki genel tavrıyla 17. yüzyıldaki meşhur Kadızâdeliler ve Sivasîler kavgasında Kadızâdeliler tarafında yer alan bir âlim görüntüsündedir. Zira *Şifâ-i Kulûb*'da tasavvufî görüşler ve mutasavvıflar hakkında olumsuz görüşler bulunmakta, hatta eserin bazı yerlerinde mutasavvıfların bu söz ve davranışlarıyla kâfir oldukları belirtilmektedir.

Bu çalışmada Seyyidî'nin kimliği hakkında eserlerinden hareketle bazı bilgiler sunulduktan sonra *Şifâ'-i Kulûb*'un muhtevâsı hakkında ayrıntılı bir inceleme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyyidî, Şifâ'-i Kulûb, Manzûme-i Akâid, Kadızâde, Sivâsî.

Abstract

Ethics books have an important place among the works in Turkish literature. In these books, both general principles of belief and worship are provided, and advices on good morality are given. One of the books written on this subject in Turkish literature is the book of Sayyidî called *Şifâ-i Kulûb*. Sayyidî is an Ottoman scholar and poet lived in the 17th century. He first wrote a book titled *Manzûme-i Akâid* in verse, and then rewrote the same subjects in prose. In this new book that he called *Şifâ-i Kulûb*, he made poetic quotations from his work *Manzûme-i Akâid*. Three copies of the work are currently available in Istanbul, Konya and Çorum libraries. In this work, the beliefs about good morals in the Islamic tradition are conveyed in 92 sections. In terms of his general attitude in his work, Sayyidî seems to be one of the scholars on the side of Kadızades in the famous 17th-century fight of Kadızades and Sivasies, since there are negative views on mystical views and Sufis in this work, and in some parts of the work Sufis are called unbelievers.

In the present study, a detailed examination on the content of *Şifâ-i Kulûb* will be made after presenting some information on Sayyidî's identity based on his works.

Keywords: Sayyidî, Şifâ-i Kulûb, Manzûme-i Akâid, Kadızâde, Sivâsî.

Giriş

Türk edebiyatında estetik kaygılarla ele alınmış metinler yanında dinî, ahlâkî, felsefî, sosyal, tarihî vb. sahalarda da bilgi vermek amacıyla manzum veya mensur olarak yazılan eserler de mevcuttur.¹ Bu eserler içerisinde ahlâk kitaplarının büyük bir yekûn tuttuğu görülmektedir. Türk edebiyatında kaleme alınmış ahlâk kitaplarından biri olup bugüne kadar herhangi bir bilimsel çalışmaya konu edilmeyen *Şifâ'-i Kulûb* da muhtevâsı itibariyle bu

¹ Türk edebiyatındaki bu öğretici eserlerin tasnifi hakkında ayrıntılı bir çalışma için bk. Kiremitçi, 2015: 313-352.

konuda yazılan dikkat çekici bir eserdir. Ahlâkla ilgili kitaplar, muhtevalarından dolayı bazen itikâd-nâme bazen de ilmihâl olarak adlandırılabilirler. Yazarı Seyyidî tarafından birkaç yerde ahlâkla ilgili olduğu söylenen kitabı, bu sebepten biz de ahlâk kitabı olarak adlandırdık.

92 ana bölüm halinde kaleme alınan bu mensur eserde Seyyidî'nin yer yer kendi şiirlerine de yer verdiğini görmekteyiz. Aşağıda eserin muhtevâsı hakkında yapacağımız ayrıntılı tahlil bölümünde de görüleceği üzere bu şiirlerin bazıları Seyyidî'nin *Manzûme-i Akâid* isimli başka bir eserinden alıntılanmıştır. Seyyidî'nin bu eseri İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe'nin *Fıkḥ-ı Ekber*'inin manzum tercümesidir (Özcan, 2013). Dolayısıyla bu iki eserin konularının benzeştiği yerlerde Seyyidî, bu manzum eserinden de birkaç beyitlik alıntılar yaptıktan sonra "tafsili manzûmemizde mezkûrdur" cümlesiyle okuyucuyu söz konusu eserine yönlendirmektedir. Bu da çalışmamızda inceleyeceğimiz *Şifâ'-i Kulûb*'un aynı zamanda bir itikâd-nâme özelliğinde olduğunu göstermektedir.²

Çalışmamızda, Seyyidî hakkında bilgiler sunulduktan sonra *Şifâ'-i Kulûb*'un muhtevâsı hakkında ayrıntılı bir inceleme yapılacaktır.

1. Seyyidî'nin Hayatı ve Eserleri

Şifâ'-i Kulûb'un yazarı olan Seyyidî hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Daha doğrusu, kaynaklarda haklarında bilgi verilen Seyyidî mahlaslı şâirler ile eserlerinden hareketle 17. yüzyılın son çeyreğinde hayatta olduğunu öğrendiğimiz Seyyidî hakkındaki bilgiler uyuşmamaktadır. Diğer Seyyidî'ler ya bu tarihten önce ölmüşlerdir yahut da 18. yüzyılın son dönemlerinde yaşamışlardır. Diğer Seyyidîler hakkında Gülsüm Özcan'ın *Manzûme-i Akâid* hakkındaki yüksek lisans tezinde ayrıntılı bilgiler bulunduğu için (2013: 15-16) konunun bu yönünü oraya

² Temel inanç meselelerini ele alan ve daha çok manzum olarak yazılan itikad-nâmeler/Akaid-nâmeler hakkında bk. Akçay, 2011; Karaca, 2012. Akâid-nâmelerin mensur örnekleri de bulunmaktadır. Mensur bir akâid-name örneği için bk. Murad, 2017.

havale ederek ilgili tez metninden ve *Şifâ'-i Kulûb*'dan hareketle Seyyidî hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Seyyidî'nin *Manzûme-i Akâid* isimli eseri üzerinde bir yüksek lisans tezi hazırlayan Gülsüm Özcan, Seyyidî'nin bu eserde kendisi hakkında verdiği bilgileri toparlayarak sunmuştur. Buna göre Seyyidî, *Manzûme-i Akâid*'in bir yerinde yaşının 45'e yaklaştığını söylerken devrindeki bazı bidatlerden şikâyet ettiği bir manzûmesinin başlığında da H. 1092/M. 1681-82 tarihini belirtmiştir (Özcan, 2013: 15). İlgili beyit *Şifâ'-i Kulûb*'un da 96a sayfasında yer almaktadır:

*Kırk beşe yaklaştı sinnüñ n'olacaksın âkıbet
Hak rızâsın koma elden öleceksin âkıbet*

Bu bilgilerden hareketle yazarın *Manzûme-i Akâid*'i ve *Şifâ'-i Kulûb*'u aynı sene içerisinde yani H. 1092/ M. 1681-82 tarihinde 45 yaşındayken telif ettiği söylenebileceği gibi, yazarın *Şifâ'-i Kulûb*'u daha sonra yazdığı halde *Manzûme-i Akâid*'den alıntıladığı bu beyitteki yaş kısmını önemsemediği de söylenebilir. Her iki durumda da Seyyidî'nin H. 1092/M. 1681-82 yıllarında hayatta olduğu kesindir.

Gülsüm Özcan'ın tez çalışmasında Seyyidî'ye ait farklı isimlerde eserler kaydedilmiştir, ancak bu eserleri incelediğimizde bazılarının Seyyidî'ye ait olmadıklarını, bu eserlerin kütüphane kayıtlarının yanlış tutulduklarını fark ettik. İlgili tez çalışmasında Seyyidî'ye ait olduğu belirtilen *Divan*'ın (Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 5836) bir risaleler mecmuası olduğu, şiirlerinin derlendiği belirtilen *Eş'âr* isimli mecmuanın da (Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi: Nu: 05 Ba 1456) Seyyidî'ye ait olmadığı bu eserler üzerindeki incelememizle tespit edilmiştir. Ayrıca Özcan'ın tez çalışmasında ayrı bir eser olarak zikredilen *Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî*'nin de *Manzûme-i Akâid* içinde yer aldığı tarafımızca tespit edilmiştir. Bunlar dışında Özcan'ın Seyyidî'ye ait olduğunu belirttiği *Esrâr-ı İsrâk* ve *Risâle-i Seyyidî* isimli eserlerin şimdilik nüshalarına ulaşamadığımız için Seyyidî'ye aidiyetleri konusunda bir görüş bildiremiyoruz.

Kütüphanelerdeki şiir mecmualarında da Seyyidî mahlasıyla yazılmış şiirlere rastlanmaktadır. Seyyidî'nin eserleri ve şiirleri

konusunda ayrıca ayrıntılı bir makale kaleme almayı düşündüğümüz için şimdilik eserleriyle ilgili bu problemlere işaret etmekle yetiniyoruz.

2. Şifâ'-i Kulûb

Seyyidî'nin bu eseri daha önce herhangi bir bilimsel çalışmaya konu edilmediği gibi klasik bibliyografik kaynaklarda da böyle bir eserden söz edilmemektedir. Eserin İÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunan nüshası hakkında kütüphanenin kataloğunda (Zeren ve Güleç, 2009: 170-171) bilgi verilmektedir. *Şifâ'-i Kulûb*'un aşağıda tanıtacağımız Çorum ve Konya nüshalarıyla birlikte tarafımızca şimdilik üç nüshası tespit edilebilmiştir.

2.1. Nüshaları

2.1.1. İÜ Nüshası

Eserin bu nüshası, İÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kütüphanenin yayımlanmış kataloğunda 45 numarada bulunan bu nüsha şöyle tavsif edilmiştir:

Nesih hatla, Türkçe, mensûr, 182x120 (150x67) mm. ölçülerinde, 1b-94b varaklarda, sayfada 11 satır, harekeli, reddadeli, başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup kâğıdı krem renkli, aharlı, mıstarlanmış ve cildi de koyu kahverengi meşinden, şemşeli, şirazelidir. 1123 (1711)'de Muhammed isimli bir müstensih tarafından istinsâh edilmiştir. (Zeren ve Güleç, 2009: 170).

Bu nüshayı incelediğimizde, eserin baş tarafında yazar tarafından bir fihrist eklendiğini görmekteyiz. Eserin son sayfasında müstensih tarafından yazılan birkaç beyitlik şiir ve tarih kaydı eklenmiştir. Şiirin son beyti ve tarih kaydı şöyledir:

*Bi-hamdillâh müyesser oldı itmâm
Yediyle bir hakîrûn Muhammed nâm*

Mâh-ı Zilka'de fî 20 sene 1123 [30 Aralık 1711]

2.1.2. Konya Nüshası

Konya İl Halk Kütüphanesi 4396 numarada kayıtlı olan bu nüsha, 116 varaktan oluşmaktadır. Nüshanın baş tarafında

Seyyidî'nin kaleme aldığı fihrist bulunmaktadır ancak fihristin ilk sayfasından sonrası boş bırakılmış ve 3 boş sayfadan sonra asıl metne başlanmıştır. Harekeli nesih hattıyla kaleme alınmış olan bu nüshanın her sayfasında metinler kırmızı çerçeve içinde yazılmış olup sayfalarda 15 satır yer almaktadır. Nüshada başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin bu nüshası tamdır ancak nüshada istinsah kaydı bulunmamaktadır.

2.1.3. Çorum Nüshası

Çorum İl Halk Kütüphanesi 4372 numarada kayıtlı olan bu nüsha, 149 varaktan oluşmaktadır. Bu nüshanın da baş tarafında Seyyidî'nin kaleme aldığı mensur fihrist bulunmaktadır. Harekeli nesih hattıyla kaleme alınmış olan bu nüshanın her sayfasında 11 satır yer almaktadır. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Diğer nüshalarla karşılaştırıldığında son sayfasının eksik olduğunu tespit ettiğimiz bu nüshada istinsah kaydı bulunmamaktadır.

Bu nüshanın kütüphane kayıt fişinde yazarın ismi Kâsım Hakîmî Seyyidî olarak kaydedilmiştir. Yazarın isminin bu şekilde kaydedilmesinin sebebi nüshanın 16a sayfasındaki bir manzûmede böyle bir ifade kullanılmış olmasıdır:

*Bu nazîrün kâili Kâsım Hakîmî Seyyidî
Ecrini uman Hudâdan nâsa feryâd eylemez*

Ancak beyitte geçen “Kâsım Hakîmî” mahlası, *Şifâ'-i Kulûb* yazarına değil ilgili sayfada anlatılan konudaki benzetmenin sahibine bir göndermedir. Zira bu manzûmeden önce, Seyyidî riyâ hakkında bilgi verirken iki yüzlü kimseleri tavuğa benzetmekte ve bu benzetmeyi de kendisinin değil Kâsım Hakîmî'nin yaptığını vurgulamaktadır: *Kuşeyrî Haşiyesi'nde Kâsım Hakîmî rahmetullâhi te'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretleri mü'min hâlini küheylan ata ve mürâîleri tavuğa teşbih edip buyururlar ki ... (15a)*

2.2. Muhtevâsı

Şifâ'-i Kulûb, yazarı Seyyidî tarafından bir Müslümanın bilmesi gereken temel inanç ve ahlâk konuları hakkında bilgi veren eserlerden biri olarak kaleme alınmıştır. Eserin baş tarafında bir fihrist kaleme alarak eserinin muhtevâsının genel görüntüsünü

ortaya koyan Seyyidî, bu bölümün sonunda *Şifâ'-i Kulûb'*da yer verdiği kendi şiirlerinin bazılarını başka bir manzum eserinden aldığını söyler:

Bu kitâbın bazı yerinde manzûmede mezkûrdur dirüz. Manzûmeden murâd bundan evvel bir manzûme te'lîf etmiş idük ahlâk ilmin ve sâyir ilm-i hâle müte'allik. Anda cem' itmiş idük murâd odur. Sonra cümleye âm olsun için bunu dahi Türkçe olmasın murâd itdük öylece ma'lûm ola (6b).

Seyyidî'nin bahsi geçen eseri yukarıda da değinildiği üzere, Gülsüm Özcan tarafından bir yüksek lisans tezine konu edilen *Manzûme-i Akâid'*dir. Nitekim eser üzerinde yaptığımız incelemelerde Seyyidî'nin *Şifâ'-i Kulûb'*da yer verdiği bazı manzûmelerin *Manzûme-i Akâid* isimli bu eserde de geçtiğini gördük. Seyyidî *Şifâ'-i Kulûb'*da sık sık *Manzûme-i Akâid* isimli eserinden beyit alıntılarında ve bu birkaç beytin devamı için okuyucuyu *Manzûme-i Akâid'*e yönlendirmektedir. Aşağıda bu hususun bir örneği sunulmuştur:

İhyâ'-i Ulûm sâhibinin tasrihi üzere mezra'a-i ibâdet ü tâ'at olan arz-ı kalbe tohum misâli olan lokma-i harâmdur gayrı degildir. Allâhu a'lem. Beyt:

*Tohum misli durur kalbe giren nân
Bitürür her ne hâl üzereyse o nân*

*Husûsa gire kalbe nân-ı fâsid
Ola pes cümle a'zâ anda fâsid*

tafsili manzûmemizde mezkûrdur.

Seyyidî'nin burada alıntılardığı iki beyti *Manzûme-i Akâid'*de aradığımızda *Fî Beyânî Zikri'l-Mevt ve Ta'âmi'l-Müştebeh Mâ-Yünitü Fî Kalbi'l-İnsân* başlıklı bölümde aşağıdaki gibi Hz. Ebûbekir'in bir hikâyesinin anlatıldığı bölümde sunulduğunu gördük. Yalnız beyitlerin yerleri *Şifâ'-i Kulûb'*dakinden farklı olarak verilmiştir. Aşağıda beyitler tez metninde geçtiği gibi aynen alıntılanmıştır:

*Ölüm hakdur ölüm hakdur ölüm hak
Di tevbe zulme lütf eyle ölincek*

*Eger dirsən katı nâzûk safâsı
Ki hiç yok didi Haqq'un Mustafâsı*

*Sadâkat anda mı hâşâ ya sende
Tereddüd var ise yok hisse dinde*

*Hevâ ü nefis ü şeytân cünki gâlib
Yimekle içmek oldı bâş metâlib*

*Husûsa çok yiyene hadsiz mez-zarı
Seçer az kaldı dinde hayrı harrı*

*Hudâ havfı çıka kalbinden anun
Varur mı yanına 'âkil o nânun*

*Husûsa gire kalbe nân-ı fâsid
Ola pes cümle a'zâ anda fâsid*

*Tohum misli dürür kalbe giren nân
Bitürür her ne hâl üzereyse unan*

*Ebû Bekr içdi şerbet idi şübhe
Didiler vardur ol şerbetde şübhe*

*O sâ'at kay'a kasd itdi o zi'l-hâl
Komadı kalbde bir şey çıkdı fî'l-hâl*

*Didiler cümle bundan mı bu ni'met
Anı ihrâc için nedür bu zahmet*

*Didi bilsem kala kalbümde zerre
Çıkaram cümlesin ger zerre zerre*

*Eger aldınsa sen bundan nasîhat
Ki Seyyid korkma görmezsin fezîhat (Özcan, 2013: 201)*

Seyyidî, *Şifâ'-i Kulûb*'un muhtevâsını fihristte başlıklar hâlinde özetlemiştir. Kendisinin kaleme aldığı bu fihrist eserin muhtevâsını kolay anlaşılır bir şekilde özetlediği için eserin bu bölümünün İÜ nüshasındaki tam şeklini, ayrıca özetleme veya açıklama yapmadan aşağıya aynen alıyoruz:

Hâzâ Fihrist-i Kitâb-ı Şifâ'-i Kulûb Li-Seyyidî

Evvelâ mü'menun bihe ya'nî altı şey'e îmânı bildirür. ***İkinci*** herkese farz-ı ayn olan ilmi bildirür. ***Üçüncü*** insânda olan tokuz a'zâsının icmâl üzere zararın bildirür. ***Dördüncü*** sekiz a'zâsının işlemek ile işlememek ile olan zararın bildirür. ***Beşincisi*** ilm-i bâtın demek ne demek idüğün ve başka ma'nâya koyanların hâlin bildirür. ***Altıncı***

istilahlarınca şer'at tarîkat ma'rifet hakikat nedir anı bildirür. **Yedinci** kalbin bir bir ba'zı âlimlerin tahkiki üzere zararın bildirir. **Sekizinci** küfri bildirür. **Tokuzuncu** bid'ati bildirür. **Onuncu** riyâyı bildirür. **On birinci** mü'min kime benzer münafık kime benzer anı bildirür. **On ikinci** kibri bildirir. **On üçüncü** hûyı bildirür. **On dördüncü** cumhûrun kavli üzere kalbin zararın bildirür. **On beşinci** buhlı bildirür. **Onaltıncı** isrâfı bildirür. **On yedinci** hasedi bildirür. **On sekizinci** umûm üzere kalbin zararın bildirür. **On tokuzuncu** dilin cürmin husûsâ pek korkacak beşin. **Yigirminci** asl söylemeyüp söylemek sonradan olan altmış marazı bildirür. **Yigirmi birinci** asl söyleyüp söylememek sonradan olan yigirmi dört zarardan ma'âş ana lâzım olmayan altıyı bildirür. **Yigirmi ikinci** geçinmek ana muhtâc olan onbir zararın bildirür. **Yigirmi üçüncü** fâidesi hem diyene hem duyana olan dört zararı bildirür. **Yigirmi dördüncü** fâidesi ancak diyene olan üç zararın bildirür. **Yigirmibeşinci** sükût ile olan on zararın bildirür. **Yigirmi altıncı** kulakda dinlemekile olan altı zararın bildirür. **Yigirmi yedinci** dinlememek ile olan sekiz zararı bildirür. **Yigirmi sekizinci** gözde bakmak ile dört zararı bildirür. **Yigirmi tokuzuncu** bakmamak ile olan beş zararı bildirür. **Otuzuncu** elde yapışmak ile olan seksen sekiz zararı bildirür. **Otuz birinci** yapışmamak olan on tokuz zararı bildirür. **Otuz ikinci** yemek içmek ile olan otuz zararın bildirür. **Otuz üçüncü** yememek ve içmemek ile olan dört zararın bildirür. **Otuz dördüncü** ferecede işlemek ile olan yigirmi tokuz zararın bildirür. **Otuz beşinci** işlememek ile olan üç zararın bildirür. **Otuz altıncı** ayakda gitmek ile olan otuz sekiz zararın bildirür. **Otuz yedinci** gitmemek ile olan on sekiz zararın bildirür. **Otuz sekizinci** bütün beden ile olan toksan zararın bildirür. **Otuz tokuzuncu** on üç hukûkullâhı bildirür. **Kırkıncı** on iki kul hakkını bildirür. **Kırk birinci** sekiz hayvân hakkını bildirür. **Kırk ikinci** dost olmağın altı şartın [bildirür]. **Kırk üçüncü** dostda düşmende bulunan âdete muhâlif sekiz emri bildirür. **Kırk dördüncü** şeyh Şiblînin sözün bildirür. **Kırk beşinci** Şeytânın Fir'avn ile olan sözün bildirür. **Kırk altıncı** tahâretin bölüğün ve fâidesin bildirür. **Kırk yedinci** altı konağı bildirür. **Kırk sekizinci** peygamberlerin isimlerin bildirür. **Kırk tokuzuncu** gökden inen sahifeleri ve kitâbları bildirür. **Ellinci** hulefânın hilâfetlerin bildirür. **Elli birinci** fakr marazın def iden dört hasleti bildirür. **Elli ikinci** su'âlsiz altı kimsenin cehenneme gitmesin bildirür. **Elli üçüncü** kabrin her gün yedi kerre çağırmasın bildirür. **Elli dördüncü** ta'âm üzerinde yigirmi iki mes'ele bildirür. **Elli beşinci** Ömer bin Abdulazîzin ve asrımızın hâkimlerinin hâlin bildirür. **Elli altıncı** Bîşr-i Hâfî hâlin bildirür. **Elli Yedinci** fakrın kırk dört sebebin bildirür. **Elli sekizinci** evlenmenin şartın bildirür. **Elli tokuzuncu** avretlerin on huyların bildirür. Biri makbul tokuzu bâtil. **Altmışıncı** Hazret-i Fâtımanın cehâzın ve zamâne avretlerinin bâtil niyâzın

bildirür. **Altmış birinci** Erkeğin avret üzerinde otuz beş hakkın bildirür. **Altmış ikinci** avretin er üzerinde kırk beş hakkın bildirür. **Altmış üçüncü** Benî İsrâilde avret sözine uyan âdemin hâlin bildirür. **Altmış dördüncü** Hinzîr eti harâm olup horus eti helâl olmanın hikmetin bildirür. **Altmış beşinci** yigirmi altı sıfat bulunan makbule avreti bildirür. **Altmış altıncı** yigirmi sıfat bulunmayacak avretleri bildirür. **Altmış yedinci** nikâhın beş fâidesin bildirür. **Altmış sekizinci** evlâd olmağla dört fâidesin bildirür. **Altmış tokuzuncu** nefsin kahr itmede olan hikâye-i acibe bildirür. **Yetmişinci** Hazret-i Mevlânın ve Resûlinin ve Cibrîlin dört halifenin sevdikleri yigirmi me's'ele ve nikâhın üç âfâtın bildirür. **Yetmiş birinci** zikirde cehri vâcib ve sünnet olanı ve mâ'adânın ihfâsı sünnet olanı bildirür. **Yetmiş ikinci** otuz üç yerde selâmın mekruh olduğun bildirür on bir kitâbdan. **Yetmiş üçüncü** her sabâh beş melegin beş yerde inüp nasihat itmelerin bildirür. **Yetmiş dördüncü** günâhın sebebi olan altı şey'i bildirür. **Yetmiş beşinci** günâhdan bakmak ile yâ işlemek ile kaçamayana on zararı bildirür. **Yetmiş altıncı** ehl-i cennetüñ yedi nişânın bildirür. **Yetmiş Yedinci** altı mahalde câ'iz olan gıybeti bildirür. **Yetmiş sekizinci** teganninin on beş isim ile müsemma olduğun bildirür. **Yetmiş tokuzuncu** ehl-i cehennemün yedi nişânın bildirür. **Sekseninci** dünyâyı büsbütün zabt iden dört kimseyi bildirür ikisi mü'min ikisi kâfir. **Seksen birinci** her bir inşanda dört ni'meti dört belâ bozmasın bildirür. **Seksen İkinci** amel yedi olmasın bildirür. **Seksen Üçüncü** Hazret-i Allâhı severim diyenin dört şahidin bildirür. **Seksen Dördüncü** Arş gölgesinde olan yedi kimseyi bildirür. **Seksen Beşinci** acele yaramaz illâ beş yerde değil. **Seksen Altıncı** ibâdetde men' iden dört marazı bildirür. **Seksen yedinci** imâmetin sekiz şartını bildirür. **Seksen Sekizinci** bir âdem dâ'imâ sünnet-i şerîf ile amel eylese dört devlete nâ'il olur anı bildirür. **Seksen tokuzuncu** du'ânın kabûlinin 'alâmetin ve du'ânın miftâh idüğün bildirür. **Toksanıncı** îmânsız gitmenin yigirmi bir sebebin bildirür. **Toksan birinci** her mü'minin kalbinde îmân şem'asın bildirür. **Toksan ikinci** icmâlen pek mühim olan takrîrâtı bildirür. [1b-6a]

Fihristten sonra asıl eser başlamaktadır. Seyyidî'nin eserinin üç nüshası da "elhamdulillâhi rabbi'l-âlemîn ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihî ecma'în" şeklindeki Arapça kısa bir hamd u salât cümlesiyle başlamaktadır.

Esere fihristte geçen "Evvelâ mü'menun bihe ya'nî altı şey'e îmânı bildirür" cümlesine uygun olarak îmânın altı esâsını kısaca anlatarak başlayan Seyyidî bu bölümü bir beyitle bitirir. Beyit *Manzûme-i Akâid'in* de altıncı beytidir. İlgili bölüm aşağıda verilmiştir:

Bundan sonra ma'lûm ola ki cemrî' ricâl ve nisâ üzerine farz-ı ayn olan ulûm üçdür. Evvelâ ilm-i tevhîd ya'nî mü'menun bih ol kim altıdır evvelkisi Allâhu te'âlânın birliğine varlığına inanmakdur. İkincisi Allâhu te'âlânın meleklerine inanmakdur. Üçüncüsü Allâhu te'âlânın kitâblarına inanmakdur. Dördüncüsü Allâhu te'âlânın peygamberlerine inanmakdur. Beşincisi kıyâmet gününe inanmakdur. Altıncısı başına her ne gelürse eger hayr ve eger şer Allâhu te'âlânun canibinden idüğine inanmakdur. Beyt:

Cümleye vâcib-durur âmentü billâh diye sâf
Mü'menun bih altıdır bir dînde yokdur ihtilâf [9a]

Seyyidî eserin geri kalan kısımlarında da fihristte verdiği sıraya uygun olarak ahlâkî meseleleri ele almakta, bunları İslâmî kaynaklardan deliller göstererek ayrıntılı bir şekilde izah etmektedir. Meselelerin bazen sonunda, bazen de konu anlatımı sırasında yukarıda işaret ettiğimiz gibi *Manzûme-i Akâid* isimli eserinden aldığı beyitlere yer vermektedir.

Seyyidî, *Şifâ'-i Kulûb*'da meselelerin anlatımı esnasında konuyla ilgili hikâyeler de anlatmaktadır. Örneğin kadınlar hakkındaki bölümde, herhangi bir meselede kadınlara danışılmamasını, danışılırsa da aksini yapmak gereğini belirttikten sonra şu hikâye ile nasihat verir:

Hikâye-i Benî İsrâ'ıldendir. Bir âdeme vahy oldu ki üç du'â itsün için de dergâhımda kabul ideyin buyurdılar. Ehli ile müşâvere itdi. Hatun birini benim güzel olmam için it ikisin sen bilürsin didükde sûretâ hoş görünür du'â ıder. Rabbü'l-'âlemîn bir hüsn virdi ki gice zulmetde iğne iplik takacak kadar ziyâ virür. Bundan sonra ben bu hüsnile sana lâyıık degilin dimege başladıkda âhirü'l-emr imtizâc itmeyüp boşanup asrının hâkimi işitdi, aldı. Fakîr koca bâkî du'ânın birin dahi maymun hey'etine girmek için itdi. Ol sâ'at mütebeddil oldukda kodılar. Yine fehm iderek eski ehlinin kapusına geldi. Gözinden yaş akar ehli geldikçe yüzine bakar. Eski hukuka ri'âyet itdi bâkî kalan bir du'âyı dahi eski hey'etine girmek için itdi. Üçünden dahi mahrum oldu. 'âkil olan ibret alsın. [133b-134a]

Seyyidî, *Şifâ'-i Kulûb*'un son bölümü olan doksan ikinci kısmı soru-cevap şeklinde temel İslâmî bilgilere ayırmıştır. Bu kısımdan örnek bir bölüm aşağıya alınmıştır:

Rabbin kim? Hazret-i Allâh celle şânuhu. Nebin kim? Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem. Dînin? Dîn-i İslâm. Kıblen? Ka'be. İ'tikâdda ne mezhebdesin? Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at

mezhebindeyem. Ne demek? A'nî peygamberimiz aleyhisselâm ashâbı ile rıdvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in ne i'tikâd üzere oldılar ise ben dahi ol i'tikâd üzerineyin [191b].

3. Bir Kadızâdeliler Metni Olarak Şifâ-i Kulûb

Modern tarihçiliğimizin uzun zaman “Duraklama” ve “Gerileme” şeklinde tavsif ettiği (Lewis, 1958: 111-127) Osmanlı İmparatorluğu’nun 17. yüzyılı, son zamanlarda ise “kriz ve değişim” (Faroqhi, 2004: 545-757), “İkinci İmparatorluk” (Tezcan, 2010) ve “Alacakaranlık” (Açık, 2016: 135-149) kavramları ekseninde değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Hemen her alanda oldukça hareketli bir dönemin idrak edildiği bu yüzyılda, dinî tartışmalar da yoğun bir şekilde yaşanmıştır.

Aslında İslâm dünyasında daha birinci yüzyılda başlayan fikhî ve itikadî tartışmalar, 17. yüzyılda Osmanlı’da Kadızâde Mehmed (Fakihler) ile Abdulmecid Sivâsî (Sûfiler) arasında gelişen bir tartışmadan alevlenerek yeniden Müslümanların gündemine girmiştir. Bu yüzyılda iki tarafın da görüşlerini aktaran eserler kaleme alındığı gibi iki görüşü karşılaştıran ve tartışmaların dışında kalan eserler de yazılmıştır. Çalışmamızın konusundan dolayı bu meselenin ayrıntılarını ilgili literatüre³ havale ederek Seyyidî’nin Şifâ-i Kulûb’unun 17. yüzyıldaki bu meşhur tartışmayla ilgisi hakkında bilgi vermek istiyoruz. Şifâ-i Kulûb’da yer alan bu meselelerin ayrıntılı olarak ele alınıp tahlil edilmesi, bir makalenin sınırlarını aşacak kadar geniş yer tutacağı için, çalışmamızın bu bölümünde Şifâ-i Kulûb’da yer alan ve Kadızâdeliler ile Sivâsîler arasındaki kavganın temel meseleleriyle ilgili bazı bölümlerden örnekler sunulmasıyla yetinilecektir.

Kadızâdeliler ile Sivâsîler arasındaki tartışmalarda en çok ele alınan meseleler; Aklî ilimlerin lüzûm’u, Hızır’ın hayâtı, tegannî, raks, semâ, devrân, tütün, kahve, afyon şurubu ve diğer keyif verici maddeler, Resûlullâh’ın anne ve babası, Fir’avn’ın îmânı,

³ Mesele hakkında derli toplu bilgi verip tartışmaları özetleyen bir kaynak için bk. Bilkan, 2016. Kâtib Çelebi *Mizânü'l-Hak Fi İhtiyârî'l-Ehak* isimli eseriyle iki tarafın görüşlerini karşılaştırmıştır. İlgili eserdeki görüşlerin özeti için bk. Ferzende, 2015. Tartışmaları genel hatlarıyla ele alan başka çalışmalar için bk. Akkaya, 1999; Gündoğdu, 1998; Ocak, 1984.

Şeyh Muhyiddîn Arabî, Yezide lanet okuma, bid'at, kabir ziyâreti, musafaha ve rüşvettir (Bilkan, 2016: 115). *Şifâ'-i Kulûb'*da da bu meseleler bazen ayrı başlıklar hâlinde bazen de konuyla ilgili yerde değinmek suretiyle ele alınmaktadır.

Kadıızâdeliler ile Sivâsîler arasındaki kavganın merkezindeki temel meseleler olan aklî-batınî ilimler, bid'at, raks, sema, devrân ve tegannî hakkında *Şifâ'-i Kulûb'*da ayrı başlıklar açılmış, Kadıızâdelilerin bakış açısıyla bunlar hakkında bazen tekfir etmeye varan kesin hükümler verilmiştir.

Seyyidî'nin bu ahlâk kitabının Kadıızâde tavrıyla ele alındığının önemli bir göstergesi kendisinin meselelerin anlatımında İmam Birgivî'ye göndermelerde bulunmasıdır. Zira 16. yüzyılda yaşayan Birgivî, özellikle *Vasiyet-nâme* isimli eseriyle toplumda normal görülen birçok uygulamaya karşı çıkmış, *kelimelerin zahirî anlamlarını dikkate alarak* (Duman, 2000: 117) Müslümanlar arasında konuşulan birçok sözün küfre delalet ettiğini belirtmiştir. 17. yüzyıldaki bu tartışmanın Kadıızâdeliler tarafının önde gelen iki önemli ismi Kadıızade Mehmed Efendi ile Üstüvani Mehmed Efendi de Birgivi Mehmed Efendi'nin dinî hayata sonradan girmiş uygulamalara ve bidatlara karşı yürüttüğü mücadeleden etkilenmiş, onun görüşlerini kendi eserlerinde izah etmişlerdir. (Özkan, 2016: 566) Birgivî, Seyyidî tarafından da eserin farklı yerlerinde "*Merhûm Birgivî Efendi'nin dikkati berekâtıdır [17a]*" gibi sözlerle övülmüştür.

*Şifâ'-i Kulûb'*u muhtevâ açısından incelediğimizde Seyyidî'nin bu eserdeki meseleleri ele alma şeklinin Kadıızâdeli fakihlerin tavrına uygun olduğunu görürüz. Eserde Seyyidî'nin baskın bir nasihat üslubu kullanarak mutasavvıfların bazı uygulamalarına göndermelerde bulunduğu ve onların bazı söz ve davranışlarını eleştirdiği görülmektedir. Seyyidî özellikle eserinin altıncı bölümünde tasavvuf ehlinin bazı sözlerini eleştirmekte ve bunları söyleyenleri küfre girmekle ithâm etmektedir. Aşağıdaki iki alıntı 17. yüzyıldaki fakihler-sofular yani diğer adıyla Kâdıızâdeliler-Sivâsîler çatışmasının merkezinde yer alan herhangi bir fakihin sûfilere bakış açısını yansıtmaktadır:

Hâtıra gelmesin ki asrımız sôfilerinin envâ'-ı mecâlisde aksâm-ı elhân ve nagamât-ı tegannümât belki devr ü raks itdükleri de ve belki efdal ibâdet ve belki kerâmet add itdükleri de zikr ola. Hâşâ sümme hâşâ ana ibâdet diyenler hakkında kütüb-i fetâvâda ne yazılmış ve şeyhülislâmlar nice fetvâlar virmişler ve işlerin görmüşler. Fetvaya îmânı ve i'timâdı var ise bulsun ve kendüyi bilsün. Kendi bilür dilerse bildüğü üzere kalsun. Yevmü tüblâ güninde herkes ne idügin bilür ammâ ne çâre hayretde kalur bî-çâre. [149a]

Cehele-i nâs hâliye-i zihn olan avâm fukarâsının hem ni'metlerin hem dinlerin yiyüp 'ilm ikidür biri zâhir ve biri bâtın dirler. Hâşâ sümme hâşâ emîn-i vahy olan hazret-i Cibrîl salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhi ile Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem üzerine yigirmi üç yılda inzâl olunan alâ rivâyetin altı bin altı yüz altmış altı âyetin gayri bir 'ilm dahi vardur dirse diyen ittifâkî kâfir olur ve küfrün altı hükmi üzerine cârî olur ve tuyan kimseye cehl özdür diyen kavle nazar ile halâs olur değil diyene göre işi tamâm olur. [18a]

Kadıızâdeliler tarafından Halvetî olan Sivâsîlere yöneltilen eleştirilerin başta geleni onların cehrî yanî dışarıdan duyulacak şekilde sesli olarak zikir yapmalarıdır. Kadıızâdeliler, bu şekilde zikredenlerin niyetinin seslerini Allâh'a duyurmak olması durumunda bunun küfür olduğunu, böyle bir niyetleri yoksa bile bu şekilde zikretmenin riyaya girdiğini ve bunun da büyük bir günah olduğunu iddia etmişlerdir. Hem Kadıızâdeliler hem de Sivâsîler cehrî zikir hakkındaki görüşlerini Kur'ân ve hadisten deliller getirerek ispatlamaya çalışmış, konuyla ilgili müstakil eserler yazmışlardır (Bilkan, 2016: 137-139). Kadıızâdelilerin cehrî zikirle ilgili görüşü Seyyidî'nin eserine de yansımıştır. Seyyidî de *Şifâ'-i Kulûb*'da Kadıızâdelilerin konuyla ilgili ayet ve hadislerden getirdiği delilleri izah etmektedir. *Şifâ'-i Kulûb*'un onuncu bölümünde riâyâyı ele alan Seyyidî, Kasım Hakîmî'nin bir benzetmesini eserinde kullanır ve bu şekilde açıktan zikredenleri bir yumurta yapınca birçok feryât ve figanla ortalığı ayağa kaldıran tavuğa benzetir. Seyyidî, Halvetîlerin cehrî zikirle ilgili olarak "biz bu zikri yaparak başkalarına da örnek oluyoruz" şeklindeki savunmalarını da gereksiz görmekte ve başka şeylerle gafletten uyanmayan insanlara bu zikrin te'sîr etmeyeceğini vurgulamaktadır. Seyyidî bu meseleyi birkaç sayfada ele

almaktadır. Biz aşağıya meselenin özülle alakalı kısımdan kısa bir alıntı yapmakla yetiniyoruz:

Kuşeyrî Haşiyesi'nde Kâsım Hakîmî rahmetullâhi te'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretleri mü'min hâlini küheylan ata ve mürâ'ileri tavuğa teşbih edip buyururlar ki küheylân Arabistân kısırağı doğurur kat'â feryâd u figân eylemez. Ve toğan tayın ednâsı beş yüz a'lâsı beş bin guruslukdur. Tavuk yumurtlar ednâsı beşi bir akçe a'lâsı biri bir akçe. Feryâd u figânından turulmaz. Ve tavuğa benzeyenlerden murâdınız nedür diyü sorulmaz. Suâl olundukda murâdımız rabbu'l-âlemîne işitdürmekdür dirse hâşâ kâfir olur. gayri âdemleri gafletden uyarmakdur dirse niceye dek uyanmazlar ... (15b)

Bu yüzyılda yaşayan ve Halvetiliğin âdâbı hakkında bir eser kaleme alan Muslihiddîn Gırnetevî, kendilerine yöneltilen bu türden eleştirilere cevap verirken cehrî zikirden maksatlarının bunu Allâh'a veya insanlara duyurmak değil nefsi uyarmak olduğunu belirtmiştir:

Ve eger dersen ki ihfâ zikri Allâh te'âlâ işidür ne lâzım ki cehr ile ideyüz. Cehrile zikirden murâd halka ve Hâlîka işitdürmek degildir. Sağır nefsün işidüp dahı cemî' kuvâ-yı nefsânîyye işidüp uyandırmakdur (Kaçar, 2017: 68).

Kadıızâdelilerin Sivasîlerle kavgasının temel konularından birisi de “tegannî” yani makamlı olarak şarkı, ilâhi vb. söylemek yahut Kur'ân-ı Kerîm okumaktır. Bu hareketin, görüşlerinden en çok etkilendikleri kişi olan Birgivî, *Tarikat-i Muhammediye* isimli eserinde “tegannî”nin bütün dinlerde haram olduğunu söylerken (Bilkan, 2016: 150) Kadızâdeliler hareketinin ilk önderi olan Kadızâde Mehmed Efendi'ye göre de raks etmek, çalgı çalmak ve tegannî dört mezhepte de haramdır (Özkan, 2016: 562).

Şifâ'-i Kulûb'da tegannîyi “... mûsikî ilminden alınan tarîk üzere ve mevzûn ve mahzûn sesi boğaza komak ve çıkarmak ve sesi kaldırup ve inceltmekdür (168a)” şeklinde tarif eden Seyyidî, tegannî dinlemeyi kulakla elde edilen günahlar arasında sayar: *Kulağın altı âfeti[nin] evveli melâhî ya'nî çalgı ve çegâne her ne ise anı dinlemek. İkinci tegannî dinlemek ıztırârsız [57b]*

Kadıızâdeliler hareketinin diğer bir önderi olan Üstüvânî Mehmed Efendi, *Kitâb-ı Üstüvânî* adlı eserindeki “Devir, Raks ve Teganni Beyanındadır” adlı bölümde tegannînin ve semâ

yapmanın bid'at ve günah sayıldığını kesin hükümlerle ifade ederken bunların en çok sûfler arasında görüldüğünü, bu sebeple onların meclislerinde bulunmanın günah olduğunu söyler:

Semâ yani türkû ırlamak ve onu dinlemek, dahi raks, öyle raks ki zamanımızda sûflilik davasında olan kimseler işlerler, haramdır. Onların meclisinde oturmak câiz değildir ve dahi raks eylemek ve türkû ırlamak zurna ile beraber günahdır. (Göçmen, 2012: 397)

Seyyidî de aşağıdaki beyitlerde görüleceği üzere iğneleyici bir dil kullanarak sûfleri def, ney ve benzeri çalgılarla şiirler okuyan zamâne evliyalı olarak nitelemektedir:

*Togrı sözden gam çekenler muktedâsı enbiyâ
Egri sözle zevk idenler asrumızda evliyâ*

*Evliyanun şartı şimdi deff ü neylerle sadâ
Tâzeden inşâd-ı şî'r-ile gınâ ile edâ [168b]*

Kadıızâdelilerin önemli bir özelliği de siyasî otoriteyi sûflere karşı kışkırtmaları, kendilerinin günah olarak gördüğü tavır ve davranış içindeki yöneticileri de eleştirebilmeleridir. Örneğin 17. yüzyıl şâiri Kadıızâde Mustafa İlmî, devrin padişahına “bilmiş ol” redifli şiiriyle seslenerek padişahı sosyal, idari ve dinî bozulmalara karşı aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere sert bir şekilde uyarmaktadır.

*Nâmun adl ile okurlar hutbe vü sikke senün
Sorulur elbette senden adl u ihsân bilmiş ol*

*Vâiz oldı niçe müfsidler dahı kezzâblar
Kürsilerde nakl iderler kizb ü buhtân bilmiş ol [Kaplan, 2001: 182]*

Seyyidî eserinde herhangi bir padişah veya devlet yöneticisine yönelik övücü veya olumlu bir cümle kurmamıştır. Aksine *Şifâ'-i Kulûb*'da yönetici kesime yönelik sert eleştirilerde bulunmakta, eserin farklı bölümlerinde yeri gelmişken başta padişah olmak üzere devrin yöneticilerine eleştirilerde bulunup onları devleti iyi yönetememekle ve adaleti sağlayamamakla itham etmektedir. Örneğin *Şifâ'-i Kulûb*'un Ömer bin Abdulazîz'in anlatıldığı elli beşinci bölümünde sözü devrin padişahına getirerek adaletsizliği vurgular. Seyyidî'ye göre “asır padişahları” suçluyu takdir edip mertebesini yükseltmekte, doğru söyleyeni ise sürgüne

göndermekte veya öldürmektedir. Bunun sebebi de ilim sahibi olmayan ve hak söz söylemeyen âlimlerdir. Burada “asır padişahları” diyerek birden fazla padişaha sitem etmesinden hareketle Seyyidî'nin ömrü boyunca padişahlar tarafından değer görmediği sonucu çıkarılabilir:

'Asır pâdişahları cürm ideni tevkîr iderler hak söyleyeni tahkîr iderler belki katl [ü] nefy iderler. Bâ'is-i bâdîsi 'amelsiz âlim olup kelimât-ı hakdan sükût iden 'ulemâdır. Beyt

*Bilmeyen ider ne çâre bâ'isi cehlile câh
Ehl-i 'ilmem fâzilem diyenlere Seyyid ne hâl [118b]*

Aşağıdaki metinde de Seyyidî devlet erkânının huzurunda teganniyle şarkılar söylenip şenlikler düzenlenmesine ve mübarek gün ve gecelerde makamlı olarak ilâhi ve Kur'ân okunmasına karşı çıkmakta ve bunun suçlusu olarak da şeyhülislâmı ve müdaheneci/dalkavuk âlimleri göstermektedir. Dinin temsilcisi olan bu kişiler bu tür yanlış uygulamalar karşısında ses çıkartmadıkları sürece sıradan insanların bu yanıştan dönmeyeceklerini belirten Seyyidî, Allah'a dua ederek O'ndan dini bu tür yanlışlardan temizleyecek, hakkı gizleyen dalkavuklara hadlerini bildirecek bir müceddid göndermesini ister:

İnsâf ile nazar eyle şimdi biz bir asra geldik ki huzûr-ı sultânda memâlik-i Osmâniyye'de olan âmme-i bilâd ve kurâ ve kasabâtta kutb mesâbesinde olan belde-i Kostantiniyyede cum'alarda husûsan asker-i İslâmiçün hazret-i rabbü'l-âlemîn cümlesini mansûr muzaffer eyleye du'â için cem' olunan leyâlîde şeyhü'l-islâm ve mevâlî-i izâm ve meşâyah-i kirâm huzûrlarında envâ-ı elhân ve terennümât tatrîbât ve teganniyât olur. Birinde men' ve inkâre nutuk yok. Bu sebebdan ibâdullâh sükûtlarından ne şek ve tereddüde düşeler. Recâ vü niyâz iderüz ki Hazret-i Rabbü'l-âlemîn yigirmi üç yılda اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ âyet-i kerimesi ile serdâr-ı kâfile-i enbiyâ Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem üzere indürdüğü dîn-i müstetâbı ihyâ ve tecdîd ider menâsıb havfı çekmez bir müceddid gönderüp tecdîdâtdan cümle sözün tutdura hakkı ketm idenlere müdâhenelerin yutdura [170b].

Seyyidî'nin Şifâ'-i Kulûb'unda Kadıızâdelilerin görüşlerini yansıtan yukarıda bahsettiklerimiz dışında daha birçok örnek bulunmaktadır. Ancak çalışmamıza aldığımız bölümlerin eserin işaret etmek istediğimiz yönünü göstermek için yeterli olduğu düşüncesindeyiz.

Sonuç

Seyyidî'nin bu çalışmada ele aldığımız *Şifâ'-i Kulûb* isimli eseri, muhtevâsı itibariyle bir ahlâk kitabı görünümündedir. Daha önce manzum olarak kaleme aldığı *Manzûme-i Akâid* kitabındaki konuları başka konular ve hikayeler de ekleyerek yeniden mensur olarak başka bir kitabında yazması ve "cümleye âm olsun için" ifadesiyle kitabı yazma sebebini genel faydayı gözetmek olarak açıklaması Seyyidî'nin 17. yüzyıl gibi devletin ve halkın bozulmaya başladığı inancıyla çeşitli kurtuluş reçetelerinin yazıldığı bir çağda halka nasihat etmek amacıyla böyle bir eser kaleme aldığını düşündürmektedir. Nitekim bu eserin birçok yerinde yine 17. yüzyılda alevlenen fakihler-sofular kavgasının izleri görülmekte, Seyyidî de bir fakih olarak mutasavvıflara tavır almaktadır.

Bu eserin bilimsel bir çalışmayla tam bir metnin ortaya konulmasının, tarihteki fakihler-sofular kavgasının daha iyi anlaşılabilmesi için yapılan araştırmalar/çalışmalara ilave bir kaynak sağlayacağını ümit ediyoruz.

Kaynakça

- Açık, Turan (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. Yüzyıldaki 'Alacakaranlığından' Bir Kesit: Trabzon Subaşılarının Yerleşmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 40, s. 135-149.
- Akçay, Ali İhsan (2011). *Türk Edebiyatında Manzum Akâidnâmeler (İnceleme- Metin)*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, Hüseyin (1999). XVIII. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Görülen Fikir Hareketlerinde Kadızâdeliler-Sivâsîler Tartışması. *Osmanlı*. C. 7. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat (2016). *Fakihler ve Sofuların Kavgası: 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsîler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İdiz, Fernende. (2015). Kâtip Çelebi'nin Mizanü'l Hakk Adlı Eseri Bağlamında Kadızâdeliler-Sivasiler Mücadelesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 39, s. 1052-1063.

- Faroqhi, Suraiya (2004). Krizler ve Değişim 1590-1699. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. C. II. (Ed. Halil İnalçık-Donald Quataert). İstanbul: Eren Yayınları. s. 545-757.
- Göçmen, Muammer (2012). Üstüvânî Mehmed Efendi. *İslam Ansiklopedisi*. C. 42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 396-397.
- Gündoğdu, Cengiz (1998). XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivâsîler-Kadıızâdeliler Mücadelesi. *İLAM Araştırma Dergisi*, C. 3, S. 1, s. 37-72.
- Kaçar, Mücahit (2017). Halvetilik Hakkında Önemli Bir Türkçe Eser: Muslihiddîn Gırnatevî'nin İstivâ-yı Tarîk-i Muhammediyye Fî Silsileti'l-'Aleviyye'si. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, s. 55-74.
- Kaplan, Mahmut (2001). Manzum Nasihat-namelerde Yer Alan Konular. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 9, s. 133-185.
- Karaca, Songül (2012). *Kadıızâde Mehmet Efendi, Manzûme-i Akaid (Tenkitli Metin- Sözlük- Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılavuz, Ahmet Saim (1989). Akâid. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 212.
- Kiremitçi, Ferdi (2015). Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, S. 54, s. 313-352.
- Lewis, Bernard (1958). Some Reflections on the Decline of the Ottoman Empire. *Studia Islamica*, S. 9, s. 111-127.
- Murad, Sibel (2017). 15.Yüzyılda Yazılmış Mensur Bir Akâid-nâme Örneği: Yêgen Mahmûd'un Envâru'l-Kulûb'ü. *Littera: Journal of Turkish Language and Literature*, C. 3, S. 2, s. 197-219.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1984). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Pürütanizm)

- Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi. *Türk Kültürü Araştırmaları*, C. 17-19, S. 1-2, s. 208-225.
- Özcan, Gülsüm (2013). *Manzûme-i Akâid-i Seyyidî (İnceleme-Tenkitli Metin- Sözlük-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, Mehmet (2016). Osmanlı'da İlmihal Geleneği: Kadızâde Mehmed Efendi (1045/1635) ve "Risâle-i Kadızâde" Adlı Çalışması. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 27, s. 553-574.
- Tezcan, Baki (2010). *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*. New York: Cambridge University Press.